

*Душан Достанић**
Институт за политичке студије, Београд

НАУКА, ПОЛИТИКА И ГНОЗА

*Приказ књиге: Ерика Фегелина, Наука, политика и гноза, пре-
вео Данило Н. Баста, Досије, Београд, 2012, 51. стр.*

Уз Леа Штрауса и Хану Арент, Ерик Фегелин (Eric Voegelin) ва-
жи за најважнијег представника неокласичне¹⁾ политичке фи-
лозофије, односно оне струје у политичкој мисли XX века која је
настојала да политичку науку врати њеним античким, платонов-
ско-аристотеловским коренима. Међутим, док су дела Штрауса

* Истраживач сарадник

1) Уобичајено је да се у уџбеницима из политичке теорије ови аутори сврставају под нормативну политичку теорију, односно нормативно-онтолошки приступ. По мишљењу Хенинга Отмана овај назив није најсрећнији, јер су „норма“ и „нормативно“ од XIX столећа нераздвојиви од кантизма. Уместо нормативна политичка теорија Отман говори о неокласичној политичкој филозофији.

и Арентове незаобилазна лектира за све оне који желе да се баве политичком теоријом, Фегелин је у Србији остао готово непознат. Тако је пред нама први превод једног Фегелиновог дела на српски језик. Нажалост, није реч о неком од главних дела овог изузетно плодног аутора, попут *Нове науке о политици* или *Поредак и историја*. *Наука, политика и гноза* представља Фегелиново приступно предавање на Универзитету у Минхену. Баш због тога, ово невелико дело је погодно да нам у најкраћим цртама представи основне тачке Фегелинове мисли.

Фегелин полази од почетака политичке науке, коју су као *politike episteme* засновали Платон и Аристотел. То заснивање је и данас важеће. Предмет, аналитички метод и претпоставке анализе су још увек непромењене. Платоновско-аристотеловска анализа ради с претпоставком о поретку бивства, који је доступан научном сазнању. „Пресудан догађај, прави филозофски, који је засновао *politike episteme*, био је увид да ступњеве битства који се у свету могу разликовати надвисује један онострани извор бивства и његовог поретка“ (13). Дакле, политичка наука је онтолошки условљена, јер так када се поредак бивства у целини, укључујући и његов извор у трансценденталном бивству, нађе у видном пољу, могуће је спроводити анализу са изгледом на успех. Тек тада можемо постављати питања о политичком поретку и пропитивати сагласност одговора на ова питања са поретком бивства. Фегелин тврди да је оваква политичка наука представљала терапију поретка, којој је друштво пружало отпор. Увек је постојао отпор филозофији и политичкој науци, и код Хелена је филозофирање могло бити опасно по живот, али су политичка наука и филозофија ипак цветале. До промене је дошло у модерно време, и ту долазимо до кључне тачке у Фегелиновој књизи, са забраном постављања питања. Није дакле реч просто о отпору анализи, него о мњењима, чији заступници знају да се и зашто се не одупиру критичкој анализи и који због тога забрану испитивања својих премиса претварају у садржину своје догме. „Такво држање свесног и спекулативно брижљиво разрађеног затварања пред *ratio*-ом јесте нов феномен“ (16).

Забрану постављања питања Фегелин везује за модерни гностицизам у чије представнике убраја: Хегела, Маркса, Конта, Ничеа, Хајдегера... Поред тога, он указује да забрана питања није ни мало безазлена, те да је постала социјално делотворна у људима који сами себи намећу забрану да у критичким ситуацијама по-

стављају питања. У вези са тим, Фегелин идентификује три гностичка типа човека, за које је постављање питања немогуће: социјалистичког човека (у Марксовом смислу), позитивистичког (у Контовом смислу) и национал-социјалистичког човека.

Ако гностицизам подразумева забрану питања, онда гностичари и нису друго него интелектуални подваљивачи, што Фегелин тврди за Маркса. Али таква тврдња није довољна, па Фегелин у игру уводи вољу за моћ, вољу за владавином, *libido dominandi* као ону страст која треба да објасни вољу за интелектуалном обманом. Гностички мислилац заиста прави интелектуалну подвалу и зна да то чини, а Фегелин нам указује на три стадијума у кретању духа. На површини је акт саме „обмане“ који може бити и самообмана или проста „заблуда“. У другом стадијуму, мислилац је свестан своје обмане, али је се не одриче. Акт постаје обмана тек путем знања о неистини, а ако се настави бранити „аргументима“ реч је о интелектуалној подвали. Трећа фаза одразумева окретање против свог сопственог дела и настојање да се њима овлада, а као мотив обмане се разоткрива свесна побуна против Бога. Продужење интелектуалне подвале уз знање о мотиву побуне добија карактер „демонске лажљивости“ (23).

Код свих гностичара Фегелин уочава жељу да се разори стварност. На место поретка долази гностичар који независност свог постојања ствара помоћу спекулације. Тако за Фегелина ни филозофија гностичара није филозофија у Платоновом смислу. Филозоф није свештеник и помоћник богова као код Марка Аурелија. Реч је о новој аскези, покушају да се човек држи ван света, реч је о укидању стварности, а филозофија постаје начин спасења. Код Хегела аутор уочава да се више не ради о филозофији као љубави према знању о приближавању филозофије стварном знању. Наиме, како је код Платона стварно знање било резервисано за Бога, а човек је у љубави према знању од *philosophos* на крају постајао *theophilos* љубитељ Бога, Фегелин у Хегеловом програму проналази побуну против Бога. „Ако сад Хегелову идеју филозофирања држимо поред Платонове, мораћемо рећи да, додуше, постоји напредовање у јасноћи и тачности знања о поретку бивства, али да је скок из граница коначности у савршеност стварног знања немогућ“ (28), а свако ко се одлучи на овај скок престаје бити филозоф и постаје гностичар. Тако Фегелин на сажет начин исказује своје разликовање гнозе и филозофије, јер филозофирање је вођено љубављу

према поретку бивства, који се сазнаје да би се са њим сагласило, а гноза жели владавину бивством. Да би се докопао бивства гностичар конструише систем, што је гностичка, а не филозофска форма мишљења. Надаље, аутор успоставља везу између система и забра-не постављања питања, јер ко бивство доводи у систем, не може допустити питања која укидају систем као форму мишљења (30).

Фегелин нам предочава како гностички мислилац своју интелектуалну подвалу оправдава претензијом историјске будућности на власт. Другим речима, у свом систему гностичар одређује да је његова визија ствар будућности, те према томе стварност треба да се повуче пред пројекцијама система.

Из Хајдегеровог тумачења бивства, Фегелин преузима израз „парусија“ (при-суство) те говори о парустизму, као духовном ставу, у којем спасење од зла времена треба очекивати доласком адвентом иманентно схваћеног бивства у његовом обиљу (34). То је дакле врста западњачког гностицизма коју Фегелин има пред очима и коју разликује од раније фазе гностицизма хилијастичких покрета Средњег века и Ренесансе, који су стајали на трагу јеврејско-хришћанске апокалипсе. Фегелин говори о парусијским мислиоцима, парусијским спекулацијама, парусијским масовним покретима, и добу у коме они превладавају као о парусијском добу. На овом месту Фегелин уводи политичку науку, неокласичну (не позитивистичку) у платоновско-аристотеловском смислу, *politike episteme* чији је задатак борба против демона. Она, дакле још увек има своју терапијску функцију.

У завршном делу, Фегелин се посвећује убиству Бога у парусијској гнози. Реч је о томе да се поредак бивства доживљава као несавршен и непреведан, те га треба заменити савршеним и праведним. „Покушај да се створи нов свет претпоставља, дакле, ако га треба предузети смислено, да се уништи карактер поретка бивства као претходно датог, да се он протумачи као да се суштински налази у човековој моћи располагања. А преузимање бивства у моћ човековог располагања, опет, захтева да се уништи трансцендентални извор бивства – оно захтева декапитацију бивства, убиство Бога“ (35). Ово убиство Бога Фегелин не ограничава само на Ничеа и његово чувено Бог је мртав, него га налази и код Маркса, Хегела и осталих гностика. Јер, свуда где се ствара нови човек, реч је заправо о човеку који самог себе претвара у Бога. Од човека који преузме у себе Бога и тиме дође у потпун посед својих моћи,

тврди Фегелин, почиње критика политике, која убрзо престаје да буде теорија и постаје пракса. Реч је о пракси уништења, вољи за убиство.

У овој књизи Фегелин нам открива да главна линија модерног европског мишљења носи печат гностицизма, при чему је у XX веку гностички покрет достигао своју револуционарну фазу. Из те перспективе све оно што је задесило Европу у XX веку, а то ће рећи учења Маркса, Бакуњина, Лењина, позитивистички сцијентизам, комунистичка, фашистичка и национал-социјалистичка револуција, може се објаснити као револуционарни гностицизам. Међутим, остаје ли за Фегелина нешто у модерној историји запада што одудара од главног гностичког тока? Хобс, Конт, Шелинг, Хегел, Маркс, Хајдегер, (данас би овај списак могао бити проширен), али како је до тога дошло? Истини за вољу, Фегелин на почетку књиге даје преглед литературе о античкој и модерној гнози, а затим објашњава порекло античког гностицизма, међутим остаје отворено питање одакле се појавио модерни гностицизам, како је постао главна линија мишљења у Европи? Како је дошло до овог новог феномена забране питања то нам Фегелин у овој књизи не говори, него нас поставља пред Конта, Хегела и Маркса.

Ово питање се може и другачије поставити; зашто се политичка наука одрекла својих платоновско-аристотеловских корена и запала у гностицизам? Ово је можда још важније ако се пред очима има терапеутско дејство које политичка наука има за друштво.

Овај рад је примљен 5. августа 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2014. године.